

RAAP-NOTITIE 244

Plangebied Wakkerendijk 128D

Gemeente Eemnes

Een inventariserend archeologisch onderzoek

Colofon

Opdrachtgever: De Fazant b.v.

Project: archeologisch onderzoek plangebied Wakkerendijk 128D (gemeente Eemnes)

Titel: Plangebied Wakkerendijk 128D, gemeente Eemnes;
een inventariserend archeologisch onderzoek

Status: eindversie

Datum: november 2002

Auteur: drs. D.E.A. Schiltmans

Bestandsnaam: L:\QXPress\Notities\2002\EEWA\N0244-EEWA.qxd

Projectcode: EEWA

Projectleider: drs. B. Jansen

Projectmedewerker: drs. D. Bedeaux

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

Autorisatie:

drs. C.M. Soonius

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2002

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van De Fazant b.v. heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in november 2002 een inventariserend archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met de geplande nieuwbouw op het perceel Wakkerendijk 128D in de gemeente Eemnes. Doel van dit onderzoek was eventueel aanwezige archeologische resten binnen 2,0 m -Mv op te sporen en, voorzover mogelijk, een eerste indruk te geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

Tijdens het inventariserend archeologisch onderzoek zijn in het plangebied geen archeologische resten aangetroffen. Naar verwachting zal er als gevolg van de geplande werkzaamheden dan ook geen verstoring van archeologische waarden optreden. Derhalve worden geen aanbevelingen voor vervolgonderzoek gedaan.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van De Fazant b.v. heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in november 2002 een inventariserend archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met de geplande nieuwbouw op het perceel Wakkerendijk 128D in de gemeente Eemnes. Het inventariserend archeologisch onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van onderhavig onderzoek was het opsporen van deze resten binnen 2,0 m -Mv en, indien mogelijk, een eerste indruk geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

1.2 Plangebied en archeologische verwachting

Het plangebied ligt direct ten westen van de Wakkerendijk (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 32A van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 146.400/472.630. Het perceel staat kadastraal bekend onder nummer 3003. Ten tijde van het onderzoek was het plangebied gedeeltelijk bebouwd en lag het gedeeltelijk braak. Voor het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit het Mesolithicum en de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd.

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Onderhavig onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het veldonderzoek is beperkt gebleven tot een karterend booronderzoek.

Het inventariserend archeologisch onderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het *Handboek ROB-specificaties* (Brinkkemper e.a., 1998) en (voorzover mogelijk) conform de *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methodes

Voorafgaand aan het veldonderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd om na te gaan of er reeds archeologische vondsten uit het plangebied geregistreerd staan en om ten behoeve van het veldwerk de landschappelijke (geologische en bodemkundige) kenmerken alsmede de gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen. In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort geraadpleegd.

2.2 Resultaten

Geologie en geomorfologie

Het plangebied ligt in een overgangszone van het laaggelegen veen/kleigebied van de Gelderse Vallei in het oosten naar de hogere zandgronden van de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug in het westen. Dit landschap is gevormd gedurende het Pleistoceen, met name tijdens de voorlaatste IJstijd (het Saalien). De Gelderse Vallei is een tongbekken dat tijdens het Saalien door een uitloper van het ijsfront werd gevormd. Door de stuwende werking van de ijsmassa's zijn langs de randen van dergelijke tongbekkens stuwwallen ontstaan (o.a. de Utrechtse Heuvelrug en de Ede-Wageningen stuwwal). Nadat het ijs begon te smelten, bleven tussen de stuwwallen diepe tongbekkens achter. Gedurende de laatste IJstijd (het Weichselien) zijn deze onder andere opgevuld met dekzand dat door de wind is afgezet. Na de laatste IJstijd begon het Holoceen, een tijdvak met een veel warmer en vochtiger klimaat. In deze periode werd als gevolg van de stijging van het grondwater op een aantal plaatsen veen gevormd. Weer later, vanaf omstreeks 1150 na Chr., drong de Zuiderzee via de Eem regelmatig het gebied binnen en werd op het veen een laag klei afgezet. Ondanks de dijken die vanaf de 14e eeuw werden aangelegd, trad de Eem regelmatig buiten haar oevers, waardoor de sedimentatie van klei is doorgegaan tot in de 20e eeuw en pas is gestopt met het afsluiten van de Zuiderzee in 1932 (De Jager & Nuijten, 1998). Deze laag klei is wel ten oosten, maar niet ten westen van het de Wakkerendijk op het veen afgezet.

Geomorfologisch gezien bestaat het plangebied uit een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden in het westelijk deel en een dekzandvlakte vervlakt door veen en/of overstromingsmateriaal in het oostelijk deel (Stiboka/RGD, 1982). De

mogelijkheid bestaat echter dat in de ondergrond van het plangebied dekzandruggen aanwezig zijn.

Bodem

De bodem in het plangebied bestaat uit gooreerdgronden: leemarm en zwak lemig fijn zand met grondwatertrap II. Deze kalkloze zandgronden zijn minerale gronden, waarvan het minerale deel binnen 0,80 m -Mv voor minstens de helft uit kalkloos zand bestaat. De gooreerdgronden in deze regio zijn ontstaan onder het veen, dat later is afgegraven. De humushoudende bovengrond is in veel gevallen opvallend zwart (Stiboka, 1966).

Archeologie

In ARCHIS staan geen archeologische vindplaatsen geregistreerd uit het plangebied. Ten zuidoosten van het plangebied is een mesolithisch kampement aangetroffen. Het betreft een terrein van archeologische waarde met het CMA-code 32A-A12 (Monumentnr. 11489). Dit terrein ligt op een dekzandrug die ook de Wakkerendijk doorkruist. Tijdens recent archeologisch onderzoek zijn in deze omgeving nog meer vergelijkbare vindplaatsen aangetroffen. De vindplaatsen zijn goed geconserveerd door de afdekking met veen en klei en het extensief gebruik als grasland, waardoor bodemverstoringen beperkt zijn gebleven (Visscher, 1991).

In de 14e eeuw is de 'Wackerswech' (de tegenwoordige Wakkerendijk en Meentweg) aangelegd. De aanleiding hiertoe vormde de behoefte van de Graaf van Holland om zijn gebied duidelijk te begrenzen. De grens, die de achterzijde van de ontginningen vanuit Ter Eem doorsneed, werd afgebakend door middel van palen en een sloot. Om deze grens te kunnen aanleggen, was een pad noodzakelijk. Dit pad vormde de aanleiding voor veel boeren om aan de achterzijde van hun kavels te gaan wonen, die nu immers goed toegankelijk waren. De ontstane weg trok de bewoning als het ware aan (De Jager & Nuijten, 1998).

In eerste instantie ging men aan beide kanten van de weg wonen, maar vanwege grensperikelen werd in een overeenkomst in 1339 bepaald dat alle Eemnesser boeren moesten verhuizen naar de Hollandse kant van de grens (de westkant). Dit schiep tevens de mogelijkheid om de weg om te vormen tot dijk die de inwoners van Eemnes moest beschermen tegen de steeds heviger wordende overstromingen van de Eem. Deze dijk is in het midden van de 14e eeuw opgeworpen. In 1941 is de dijk gedeeltelijk afgegraven. Het zand is gebruikt voor de aanleg van wegen in en rond Eemnes (De Jager & Nuijten, 1998).

Op historische kaarten (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990; ROBAS Producties, 1989) zijn in het plangebied geen gebouwen aangegeven. Op de kaart uit 1839-1859 (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990) staat het plangebied aangegeven als bos. Direct ten noorden van het plangebied ligt een boerderij (Wakkerendijk 128) uit 1800 die op beide kaarten is afgebeeld en die op de CD-Rom Cultuurhistorische elementen in de provincie Utrecht (Provincie Utrecht, 2000) staat aangegeven als een historisch gebouw van waarde. Uit de directe nabijheid van het plangebied, langs de Wakkerendijk, zijn twee vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd bekend (ARCHIS-waarnemingsnummers 43203 en 105347).

Archeologische verwachting

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2001) geldt voor het plangebied een lage kans op het aantreffen van archeologische waarden. Op grond van het bureauonderzoek kan deze verwachting echter bijgesteld worden. Door de mogelijke aanwezigheid van dekzandruggen in de ondergrond en de ligging van de 'Wackerswech' uit de 14e eeuw aan de oostzijde van het plangebied, gold bij aanvang van het veldonderzoek voor het plangebied een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit het Mesolithicum en de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd. Het kan gaan om kampementen uit het Mesolithicum en boerderijen uit de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd waarvan de meeste resten zich gezien de landschappelijke situatie waarschijnlijk binnen circa 1,0 m -Mv bevinden.

3 Veldonderzoek

3.1 Methodes

Tijdens het veldonderzoek zijn zeven boringen verricht. Deze boringen konden niet in een regelmatig grid geplaatst worden omdat het plangebied voor een groot deel bebouwd of verhard is. Geprobeerd is om de boringen zoveel mogelijk verspreid in het plangebied te zetten (figuur 1).

Er is geboord tot maximaal 1,45 m –Mv met een Edelmanboor met een diameter van twaalf cm tot gemiddeld 1,15 m –Mv. De boringen zijn volgens vaste richtlijnen beschreven en met meetlinten ingemeten (x- en y-waarden). Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Wanneer archeologisch interessante niveaus werden aangetroffen, is het opgeboorde materiaal verzameld en gezeefd met een zeef met een maaswijdte van vier mm; het zeefresidu is geïnspecteerd op het voorkomen van archeologische indicatoren. Er is materiaal uit twee boringen verzameld en gezeefd (boringen 2 en 3).

3.2 Resultaten

Geologie en bodem

Uit het booronderzoek blijkt dat de bodem in het plangebied bestaat uit dekzand. Dit komt overeen met de geomorfologische kaart (Stiboka/RGD, 1982). Volgens de bodemkaart bestaat de bodem in het plangebied uit gooreerdgronden (Stiboka, 1966). Uit het booronderzoek blijkt echter dat onder de bouwvoor restanten van vermoedelijk veldpodzolgronden aanwezig zijn. In de boringen 2 en 3 is een (restant van) een B-horizont aangetroffen. Dit betreft een inspoelingslaag die kenmerkend is voor een podzol. Bij gooreerdgronden ontbreekt deze laag. In boring 3 lijkt nog een restant van een E-horizont een uitspoelingslaag aanwezig te zijn. Deze is niet meer intact en vermengd met de A-horizont. In vier boringen is de oorspronkelijke bodemopbouw niet meer intact (boringen 1, 4, 5 en 6). Als gevolg van recente verstoringen is de top van de bodem in deze boringen verstoord. Het verstoorde pakket is duidelijk gevlekt en bevat veenbrokjes en puin. Dit pakket gaat op gemiddeld 1,1 m –Mv over in de C-horizont (het oorspronkelijke moedermateriaal). De veenbrokjes in boring 6 en een verstoord veenlaagje in boring 3 wijzen er op dat het dekzand in het verleden was afgedekt door een veenpakket. Dit veenpakket is als gevolg van de ontginningen in de Late Middeleeuwen verdwenen.

In boring 7 is veel recent puin aangetroffen. Deze boring kon niet dieper gezet worden dan 0,45 m -Mv door de aanwezigheid van puin.

Archeologie

Tijdens het veldonderzoek zijn in alle boringen archeologische indicatoren aangetroffen. Het betreft recent puin in de bouwvoor en het verstoorde pakket direct onder de bouwvoor. Omdat dit puin is waargenomen in de geroerde bovengrond, vormt dit geen aanleiding om de aanwezigheid van een archeologische vindplaats in het plangebied te vermoeden.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

In tegenstelling tot wat verwacht werd op basis van het bureauonderzoek (hoge verwachting voor vindplaatsen uit het Mesolithicum en de Late Middeleeuwen en/of Nieuwe tijd; zie § 2.2) zijn tijdens het inventariserend archeologisch onderzoek geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen in het plangebied.

Een groot deel van het plangebied bleek bebouwd of verhard. Hier kon geen booronderzoek uitgevoerd worden; het is derhalve niet mogelijk voor dit deel uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische resten. De verwachting is wel dat de bodem in deze zone op veel plaatsen verstoord zal zijn.

4.2 Aanbevelingen

Op grond van het ontbreken van aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten wordt ten aanzien van het plangebied geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Indien bodemingrepen (dieper dan de huidige verstoring) zullen plaatsvinden in het deel van het plangebied waar geen booronderzoek heeft plaatsgevonden, wordt voor deze zone archeologische begeleiding aanbevolen. Dit houdt in dat archeologische waarnemingen worden gedaan tijdens grondwerkzaamheden zonder deze ernstig te belemmeren. De waarnemingen worden gedaan door een archeoloog die, afhankelijk van de situatie ter plaatse, al dan niet voortdurend aanwezig is. Doel van de begeleiding is archeologische informatie te documenteren. Voor archeologische begeleiding dient, in overleg met de aannemer die de bodemingrepen uitvoert, ruimte te worden gecreëerd en de afspraken dienen bij voorkeur in bestekken te worden vastgelegd.

Uit telefonisch contact met de opdrachtgever blijkt dat de bodemingrepen alleen in het westelijke deel van het plangebied, waar het booronderzoek is uitgevoerd, zullen plaatsvinden. In het oostelijk deel van het plangebied, waar geen booronderzoek is uitgevoerd, wordt de huidige bebouwing afgebroken en een parkeerterrein aangelegd.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek dient contact

opgenomen te worden met de Strategisch Adviseur Archeologie bij de sector Recreatie, Erfgoed en Toerisme (RRE) van de dienst Ruimte en Groen (REG) van de provincie Utrecht (drs. R.S. Kok).

Literatuur

- Brinkkemper, O. e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Jager, D.H. de & I.M.C. Nuijten**, 1998. Ontwerp-bestemmingsplan Wakkerendijk/Meentweg, gemeente Eemnes; verkennend archeologisch onderzoek. *RAAP-rapport 390*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- Provincie Utrecht**, 2000. *Cultuurhistorische elementen in de provincie Utrecht, 2e versie* (CD-Rom). Provincie Utrecht, Utrecht.
- ROB**, 2001. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) 2e generatie. Globale Archeologische Kaart van het continentale Plat. Archeologische Monumentenkaart*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort (cd-rom).
- ROBAS Producties**, 1989. *Historische Atlas van Utrecht, Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000, Blad 388*. ROBAS Producties, Den IJp.
- Stiboka**, 1966. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 26 West Harderwijk en 32 West Amersfoort*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Stiboka/RGD**, 1982. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 32 Amersfoort*. Stichting voor Bodemkartering/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/Haarlem.
- Visscher, H.J.C.**, 1991. Eemland; een archeologische kartering, inventarisatie en waardering. *RAAP-rapport 40*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie**, 2001. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Eindrapport van de Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland, schaal 1:50.000; Deel 1: West-Nederland 1839-1859, Blad 48*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

- ARCHIS** ARChEologisch Informatie Systeem
CMA Centraal Monumenten Archief
IKAW Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
Mv Maaiveld
ROB Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

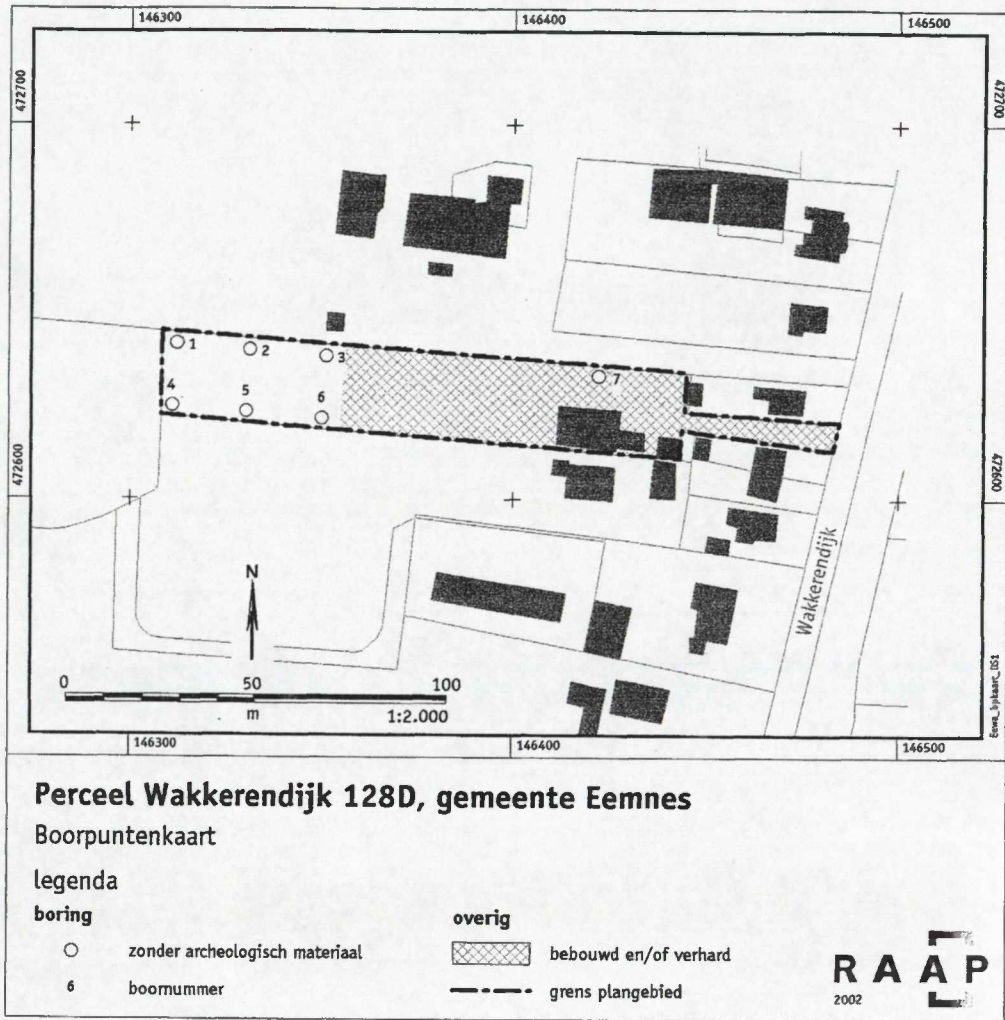
Verklarende woordenlijst

dekzand	fijnzandige afzettingen die onder periglaciale omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden van het Weichselien vormen in grote delen van Nederland een 'dek' (Saalien: Formatie van Eindhoven; Weichselien: Formatie van Twente)
Holoceen	jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8.800 jaar voor Chr. tot heden)
morene	opeenhoping van puin op de rand of aan het einde van een gletsjer
Pleistoceen	geologisch tijdvak dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8.800 voor Chr.)
podzol	(podsol)bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelings-laag (B-horizont). Het gehele proces van het uitlogen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van humus en ijzer heet podzolering
Saalien	voorlaatste glaciaal, waarin het landijs tot in Nederland doordrong (vorming stuwwallen), ca. 200.000-130.000 jaar geleden
stuwwal	(bekken)door de druk van het landijs in het Saalien opgedrukte rug van scheef-ge-stelde preglaciale sedimenten
tongbekken	de uitgeschuurde en verbreedde laagte aan het einde van een gletsjerlob (-tong), welke is omgeven door stuwwallen of eindmorenen
Weichselien	geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Boorpuntenkaart.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Figuur 1: Boorpuntenkaart.

Periode	Datering
Nieuwe tijd	1500 - heden
Late Middeleeuwen	1050 - 1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450 - 1050 na Chr.
Romeinse tijd	12 voor - 450 na Chr.
IJzertijd	800 - 12 voor Chr.
Bronstijd	2000 - 800 voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300 - 2000 voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800 - 4900 voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000 - 8800 voor Chr.

Tabel 1: archeologische tijdschaal.